

ir d. kt.). Visų kitų šios šnektos tyrinėtojų užrašymuose tokio nenuoseklumo nėra. Nėra Lazūnų šnektose ir nekirčiuotų dvibalsių vienabalsinimo, todėl formos *l'atut'ális, m'as't'ális* (p. 64) ir kt. abejotinos. Pasitaiko čia lietuviškų pavyzdžių su aiškiais korektūros klaidomis (p. 200 *su žabó = su žabù; itan ruþkójan = iton ruñkon; ráda [...] skurú = rádo skúrú, is k'ísk'ais = iš k'ísk'o*; p. 201 *nugúryno v'irsú = vírsú, kraujám in'ž'írvo = krauján in'ž'ýrbo, bóba k'ápa b'l'ínos = blynás, pab'aržal'ú s'adós = po b'aržal'ú sédós, ejs'ú s'v'étan pazdarýc' = pazdairýc'* ir kt.). Ne visada autorė aiškina žodžių reikšmę, dėl to knygoje pasitaiko, mūsų nuomone, visai nesuprantamų (o gal ir nebuvėlių?) lietuviškų žodžių (: *pam'irs'c'*, p. 79, 119, *jiþksnós*, p. 80, *čauž'ikle*, p. 113, *nurékšt*, p. 140; *tavá žmoná prytáust*, p. 200, *šl'ókai*, p. 201 ir kt.). Negalima sutikti, kad dėsninga Lazūnų šnektos tarminė forma *žyž'únai* (p. 77) būtų pripažįstama dzūkavimo hipernormalizmu. Nemaža

abejonių kelia ir čia užfiksuotos formos *c'arpúk'ala*, p. 126, *c'amsta*, p. 140, *móc'aras*, p. 201, ypač kai kalbamų lietuvių šnektų *t* prieš *e* verčiamas į *c* paprastai svetimės kilmės žodžiuose.

Nurodytosios pastabos nėra koks darbo trūkumas, tačiau toliau šioje srityje dirbant, siekiant dar vaisingesnių laimėjimų baltų ir slavų kalbotyroje, autorei reikėtų į juos atsižvelgti, o abejotinus dalykus geriau patikrinti bei patikslinti.

Recenzuojamoji monografija yra didelis įnašas į baltų ir slavų kalbotyrą ir teisėtai nusipelno paties teigiamiausio vertinimo. Jos autorė, gerai mokédama ne tik visas tiriamojo ploto slavų kalbas, bet ir lietuviškai, tiksliai ir detaliam ištyrinėjo svarbias slavų ir lietuvių kalbų arealų sandūros šnektas, atskleidė jų tarpusavio ryšius, objektyviai pažvelgė į sudėtingą šio krašto istoriją ir pateikė tikrai išsamų tų šnektų fonologinių sistemų vaizdą.

E. Grinaveckienė

Мікратапанімія Беларусі. Матэрыялы. Укладальнікі Г. У. Арашонкава, Я. І. Грынавецкене, Ф. Д. Клімчук, А. А. Крывіцкі, С. Г. Лобач, Ю. Ф. Мацкевіч, А. М. Прышчэпчык, Я. М. Рамановіч, А. І. Чабярук, Л. Ф. Шаталава, І. Я. Яшкін, Рэдактары М. В. Бірыла, Ю. Ф. Мацкевіч, Мінск, 1974, 325 р.

Leidiny „Мікратапанімія Беларусі“ – pirmas baltarusių toponomastikos srities darbas, kuriame skelbiama naujausia smulkiųjų vietovardžių medžiaga, rinkta 1948–1972 m. iš gyvosios liaudies kalbos – baltarusių tarmių, daugiausia iš Gardino, Minsko ir Bresto sričių. Įsiliedamas į baltarusių toponomastikos lobyną, šis daugiau kaip devynis tūkstančius mikrotoponimų turintis darbas užima svarbią vietą tarp tokių reikšmingų šios srities knygų, kaip M. Birilos, V. Žučkevičiaus, I. Jaškino, V. Lemciugovos ir kt. studijos¹.

¹ М. В. Бірыла, Беларуская антрапанімія, Мінск, 1966; его же, Беларуская антрапанімія, Мінск, 1969; В. А. Жучкевич, Топонимика Белоруссии, Минск, 1968;

Darbas, parengtas didelio būrio kalbininkų – vienuolikos žmonių kolektyvo, daugiausia dialektologų, kurie ir patys daug tos medžiagos surinko, patraukia ne tik kalbininkų slavistų, bet ir baltistų, taip pat istorikų, sociologų, etnografų dėmesį. Juk Baltarusijos TSR, būdama viena iš tų teritorijų, kur istorijos būvyje glaudžiai kontaktavo ne tik rytiniai ir vakariniai slavai, bet ir slavai bei baltai, geriausiai tuos kontaktus gali atspindėti ir parodyti savo žemės kalba – vietų vardais.

его же, Топонимический словарь Белоруссии, Минск, 1974; І. Я. Яшкін, Беларускія геаграфічныя назвы, Мінск, 1971; В. П. Лемцюгова, Беларуская айканімія, Мінск, 1971.

Leidinį sudaro dvi stambios dalys. P. 13–266 alfabetine tvarka pateikiamas kirčiuotas mikrotoponimų žodynas. Kiekvienas smulkusis vietovardis turi savo tikslią lokalizaciją, nurodoma jo reikšmė, gramatinė priklausomybė. Pratarinėje sakoma, kad „mikrotoponimai... pateikiami supaprastinta transkripcija, bet atsižvelgiant į tarminio tarimo fonetinius ir kirčiavimo ypatumus“ (p. 9). Tačiau nelabai įtikinamai atrodo kai kurių toponimų pateikiamoji forma, pvz.: Патдуба greta taisyklingų Падуб’е, Паддуб’я, Пат кривою greta Пад кривою хвою, Падссна greta Патссна, Разкі greta Раскоп ir Падссны bei Пат ссны ir kt. Peršasi nuomonė, kad sudarytojams bus prasprūdusios kai kur nesuvienodintos įvairių rinkėjų nevienodai užrašytos analogiškos formos, nes tarminio tarimo nevienodumu tokio užrašymo neįmanoma motyvuoti.

Daugeliu atvejų prie objekto lokalizacijos skliaustuose nurodomas ir baltarusių dialektologinio atlaso tinklo punkto numeris. Tai, žinoma, leidžia ir kalbinį reiškinį pačiam susikartografuoti. Turimieji to paties pavadinimo variantai pateikiami atskiruose lizduose su nuoroda į vartosenoje labiau paplitusią ir bendrinei kalbai teiktiną formą. Taigi tam tikra prasme leidinys atlieka ir norminamąją funkciją. Antrąją leidinio dalį (p. 267–324) sudaro atvirkštinis mikrotoponimų žodynas, kuriame išryškėja ne tik darybinė mikrotoponimų struktūra, bet ir atskirų darybinių tipų vartoseną, jų dažnumas, tos pačios šaknies variantų paplitimas ir kt. Čia pat (p. 324–326) pateikiamas šios dalies priedas, kuriame visų pirma dedami dėl įvairių priežasčių į atvirkštinį žodyną nepatekę mikrotoponimai. Kaip įprasta atvirkštiniuose žodynuose, čia pateikiama nemaža statistinių duomenų: pavyzdžiui, apie 56,6% baltarusių mikrotoponimų yra priesaginiai ir galūniniai vediniai, o iš jų labiausiai paplitę priesagos *-k-* dariniai. Įdomu ir, kad 49 vietų vardai yra priesagos *-ішкі* (*-ышкі*, *-ешкі*), 44 priesagos *-ель* (*-аль*) dariniai. Atvirkštinis žodynas ir jo pagrindu pateikti priesaginės mikrotoponimų

darybos kiekiniai ir procentiniai duomenys, kai kurių toponimų lyginimas ypač su baltų kalbų atitikmenimis rodo, kad knygos paantrašė „medžiaga“ yra tik sudarytojų kuklumo išraiška. Priedo gale pateikiamas toponiminės medžiagos pateikėjų alfabetinis sąrašas.

Knygos pratarinėje (p. 3–10) aiškinama leidinio rengimo kelias, pasirodymo aplinkybės, sandara, nurodoma jo vieta baltarusių toponomastikos darbų tarpe.

Šis leidinys aktualus ir lietuvių kalbotyrai, nes, kaip jo medžiaga akivaizdžiai rodo, baltarusių mikrotoponimijoje yra gana gausiai užčiuopiami baltarusių–lietuvių kalbų kontaktavimo padariniai, joje yra nemaža baltiškos kilmės vietų vardų, leidžiančių susidaryti išsamesnį lietuvių–baltarusių kalbų tarpusavio įtakos vaizdą, atskleisti naujus, iki šiol pakankamai dar neištyrinėtus tų kontaktų aspektus, jų pasireiškimo formą, intensyvumo laipsnį ir pan. Jame baltų–slavų kontaktams ir skiriama ypatinga vieta. Šis darbas buvo dirbamas, glaudžiai bendradarbiaujant su Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutu (jame dalyvavo ir lietuvių kalbininkė filol. m. kand. E. Grinaveckienė, pateikusi leidiniui apie 250 mikrotoponimų, kuriuos ji užrašė iš Gardino srities Ašmenos, Varanavo, Yvijos rajonų šnektų). Daugelis baltarusių vietovardžių čia vykusiai lyginama su lietuvių, rečiau latvių, kartais ir prūsų atitikmenimis ar kitaip mėginamas parodyti jų etimologinis ryšys su baltų kalbų toponimais, antroponimais, ape-liatyvais². Visą šį nemažą darbą taip pat yra atlikusi E. Grinaveckienė. Tai jos daroma labai atsargiai, griežtai laikantis tiek fonetinio, tiek gramatinio bei semantinio, o ypač lingvo-geografinio atrankos kriterijaus: knygoje daugiausia baltišku atitikmenų pateikta tik prie vietovardžių, paplitusių šiaurvakariniame Baltarusijos teri-

² Lietuviški žodžiai galėjo būti tobuliau išspausdinti. Tiesa, taškai, brūkšneliai, priegaidžių ženklai yra visur, bet kartais labai jau toli pasislinkę nuo jiems įprastos vietos. Nemokantiems lietuvių kalbos tokiu užrašymu pasinaudoti bus sunkoka.

torijos kampe prie Lietuvos TSR sienos (Gardino, Minsko, Vitebsko srit.). Tačiau atrodo, kad ypač savo fonetika ir daryba su baltų atitikmenimis galėtų būti siejama ir daugybė knygos mikrotoponimų, pateiktų iš kitų Baltarusijos TSR vietų. Pavyzdžiui: Кiнь (: *Kinē*³ up.), Крoшня (: *Krúsnis* p. 5), Пáдары (: *Padarai* up.), Плáнива (: *Plōné* up.), Плiты (: *Plýta* pv., *Plýtai* dr.), Плáксiна (: *Plaksvà* up., *Plaknà* ež.; *Pláskis* ež., *Pláskinė* pv., *Plaskēlis* ež., *Plaskūtė* pv.), Плoскаў, Плoске (: *Plúskis* up.), Плoщищa (: *Plotymai* pv.), Плявoкi (: *Plėvynas* gpk.), Потырыi (: *Pátyriai* dr.), Прылáб (: *Prilobis* pv.) Пудялле (: *Puodėliai* dr.), Ракувá (: *Rakai* k., *Rákiškė* vns., *Rakijà* kln., *Rakikas* pv.), Рудыня (: *Rūdynė* pv.), Рудыця (: *Rūdyčią* pv.), Руклi (: *Rūklės* dr., *Ruklỹs* b.), Сiпyны (: *Sipónys* k., *Sipóniai* k.), Сiпяль (: *Sipeliai* k.), Трушоў (: *Trūšė* plk., *Trūšynė* dr., plk.), Трына (: *Trinabala* plk., *Trinbala* pv., *Trinynė* pv.), Цеклiца (: *Teklỹčios* b.), Шупeня (: *Sūpėnai* dr., *Šupėnravis* gr.) ir kt.

Lietuviškus atitikmenis, atrodo, gali turėti ir mikrotoponimai: Авiнцы, Брушкi, Бруквeль, Букáты, Букáто, Бурвáлак, Выдрынo, Гáйлове, Гáлiкi, Гáлiнiя, Гáлiнoўкa, Гýлiно, Дaўбiнé, Дaўгiнaвa, Жарвá, Закапýлле, Клiшoўкa, Мякiнiшкi, Нарамeс, Пад Маргé, Падрудáўе, Падру́дыя, Рабышкi, Рагáцiнa, Рагiнi, Рагiнь, Рáпля, Семанeны, Стырынá, Сункi, Трайчáны, Трамбiнa, Укравялi, Усá, Хóрпель, Цiтaвa, Чулiндa, Шахаўнiца, Шахаўнiя, Шáхаўшчына ir daug kitų.

Vietovardžiai: Аклiш, Алeсы, Анклiн, Апушbн, Асeклiнa, Балoйць, Бóлтуп, Бяржbнас, Вайшeлi, Вары́кла, Вiдувáлькa,

³ Lietuviški vietovardžiai ir asmenvardžiai imti iš „Lietuvių vietų vardų“ ir „Lietuvių pavardžių“ kartotekų, esančių Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos sektoriaus Toponimikos rankraštyne.

Вiдyгeры, Вырбiнa, Вярцiмы, Гáйдзiн, Гáнявы, Гiра, Зацiльтeлi, Илгoй, Кáльны, Карклiнi, Кýдра, Кýпстac, Пáплаў, Рoйст, Рэiкст, Саманiнa, Скердзiм, Скрудзeлiнь, Сoнтакi, Сулá ir daug kitų yra aiškūs baltarusių mikrotoponimijos lituanizmai. Daugiausia jų pasitaiko paribinėse su Lietuva baltarusių tarmėse ir tebeturi dar aiškius savo lietuviškus atitikmenis tų teritorijų gyvojoje vartosenoje, pvz.: Бяржá (: *Beržà*), Вары́кла (: *Varyklà*), Гiра (: *Girià*), Кумя́лiнa (: *Kumėlina*), Наўенá (: *Naujienà*), Пабáржа (: *Pabéržė*), Прoважa (: *Próvaža*), Рэiстoкля (: *Raistōklė*), Салáля (: *Salālė*), Талeя (: *Tolėja*). Iš jų daugeliu atvejų dažniausiai išryškėja mokslui labai vertingi, nauji, plačiau iki šiol nekonstatuoti vietovardžių kiti- mo procesai, matyti, kaip jie slavėja, kaip, derindamiesi prie baltarusių kalbos sistemos, keičia savo baltišką formą. Knygoje pasitai- ko mikrotoponimų, visai neprisiderinusių prie baltarusių kalbos sistemos, pvz.: Ан драбулю (: *Ant drabulū*), Бяржbнас (: *Beržynas*), Илгoй (: *Ilgóji*), Кýпстac (: *Kūpstas*), Палoўкe (: *Palaukė*) ir kt. Jie suteikia, be abejo, šios kalbos gramatikai neįprastos naujovės. Ir iš tikro: vietovardžiai su galūne *i* (Илгoй) ar *e* ((Палoўкe) čia moteriškosios giminės, o mikrotoponimai Ан драбулю ar Пазаканýс (: *Pas za kapūs*) – net vyriškosios.

Kai kurie knygos mikrotoponimai turi gerai išlaikę ir lietuvišką tarmišką fonetiką (Ужолi < *Ūzuolijos*, Сýнтакi < *Sūntakos*, Жýпель < *Žūpelis* < *Ažūpelis*, Калнýцi).

Knygoje gražiai atspindėta ir lietuvių kilmininkinių vietovardžių adaptacija: neskaitant kai kurių vertinių, daugeliu atvejų ši lietuviška konstrukcija baltarusių kalbos aplinkoje išliko visai nepakitusi, pvz.: Бýсiла лiзда (: *Būsilo lizdas*), Марулeня гарá (: *Marulienės kálnas*), Крыжáлi дарoга (: *Kryžálio kėlias*), Вáрлю хвайнiк (: *Vařliu kvainýkas*) ir kt.

Knygoje pateiktųjų mikrotoponimų baltiškieji ar kitų kalbų lyginamieji atitikmenys, atrodo, parinkti vykusiai. Žinoma, dėl kai ko galima būtų ir paabejoti. Pavyzdžiui,

Паташня knygoje visų pirma lyginamas su vok. *Pottasche* (<*Pott* 'puodas' + *Asche* 'pelėnai'), o tik paskui su liet. *patošas* 'skystas mėšlas', *patošė* 'valgis iš avižinių miltų'. Tiesioginis siejimas su lietuvišku atitikmeniu, atrodo, būtų patikimesnis, nes lietuvių vardyne *pataš-* || *patoš-* kamienas plačiai atstovaujamas, plg. pvd. *Patāšius*, *Patāšas*, *Patašaitis*, *Patašiūnas*; vvd. *Patašiai* k., *Patāšinė* k., pv., plk., *Patašinė* dr., pv., upl., *Patašāraistis* (plg. dar *patašių vārna* Jrb 'žioplė') ir kt. Mikrotoponimas Арляя, mūsų nuomone, yra baltiškos kilmės, todėl šalia lietuviškų jo atitikmenų vargu ar reikėjo jį dar lyginti su slav. аорл.

Baltistikai ypač svarbūs ir baltiškos kilmės mikrotoponimai, užfiksuoti pietinėse ir rytinėse Baltarusijos TSR teritorijose (Bresto, Gomelio, Mogiliovo srit.). Nors čia jų yra

daug mažiau ir jie labiau paveikti slaviškos įtakos, tačiau baltiška jų kilmė knygoje atskleista palyginti gerai, pvz.: Аблішкі, Гапкі, Каліца, Куснэ, Скабарі, Шарўты ir kt.

Knyga „Мікратапанімія Беларусі“, plačiai operuodama autentiškais, pokario metais iš baltarusių kalbos tarmių surinktais gausiais smulkiųjų vietovardžių duomenimis, gerai parodo dabartinę visos Baltarusijos TSR mikrotoponimijos vaizdą. Tai pirmas toks gausus toponiminės medžiagos rinkinys, aktualus ir svarbus pačių slavų, o ypač baltų – slavų ryšių problemos atskiriems aspektams išaiškinti. Galima tikėtis, kad, remiantis šios knygos medžiaga, jau artimiausioje ateityje bus atskleistas šioje srityje ne vienas dėsningumas.

J. Paulauskas